

RANUA

Ranuanjärven osayleiskaava-alueen
arkeologinen inventointi
2024

Risto Nurmi
Maanala Oy

MAANALA

Sisällysluettelo

Tutkimuksen perustiedot	3
1. Johdanto.....	5
1.1. Tausta ja tutkimustehtävä	5
1.2. Menetelmät.....	5
2. Taustatutkimus.....	6
2.1. Maaperä ja topografia	6
2.2. Tutkimushistoria ja tunnetut kohteet	7
2.3. Historialliset kartat, ilmakuvat ja paikannimistö.....	8
2.4. Lidar-havainnot.....	9
2.5. Paikallishistoria	9
3. Maastohavainnot	13
3.1. Aiemmin rekisteröidyt arkeologiset kohteet	14
1. Ranua Kolonenäke	14
2. Ranua Tuliniemi	15
3.2. Uudet arkeologiset kohteet.....	17
3. Ranua Multikangas.....	17
4. Ranua Kohtalehto	18
5. Ranua Leppäranta	19
6. Ranua Laivavaara E	21
7. Ranua Kivilampi P.....	22
8. Ranua Laivavaara I	23
9. Ranua Laivala	24
10. Ranua Laivalahti.....	25
11. Ranua Kolomuransuo.....	27
12. Ranua Poropelto	29
4. Yhteenveto	31
5. Lähteet	32

Tutkimuksen perustiedot

Kohde: Ranua, Ranuanjärven osayleiskaava-alue

Tutkimuksen tyyppi: arkeologinen inventointi

Tavoite: tarkastaa tunnetut kohteet, selvittää, onko alueella aiemmin tuntemattomia arkeologisia kohteita ja rajata kohteet riittävällä tarkkuudella kaavatyön jatkosuunnittelua varten

Kenttätöaika: 18.–19. ja 23.–24.9.2024

Tutkija: FT Risto Nurmi, Maanala Oy

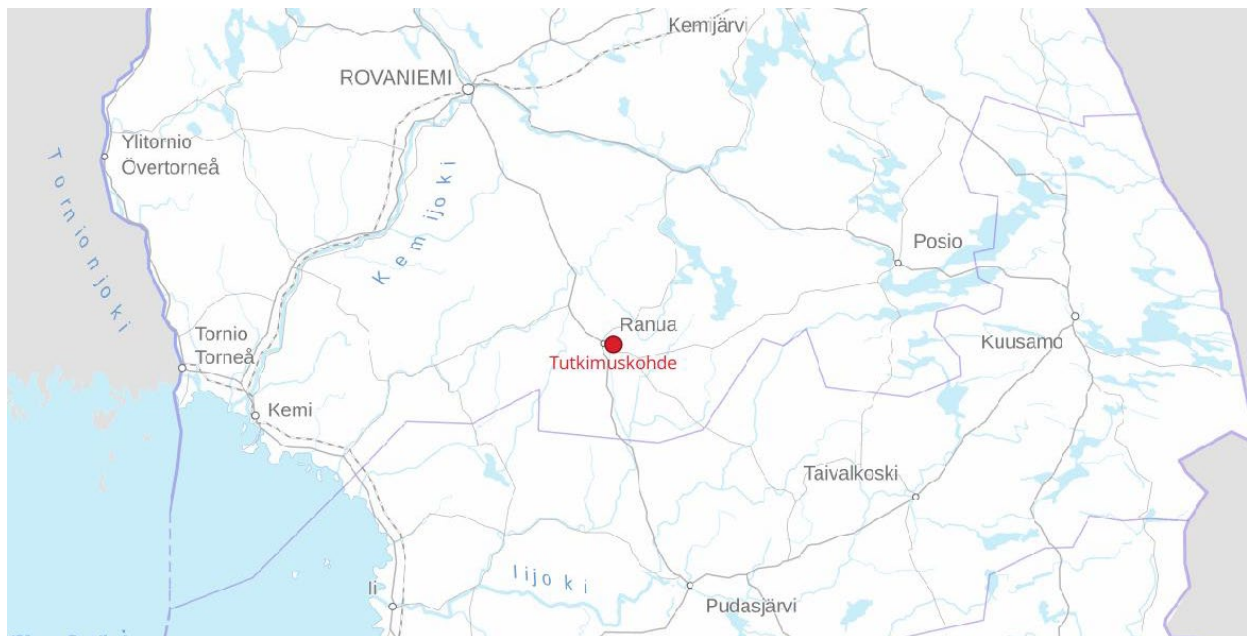
Tilaaaja: Sweco Finland Oy

Koordinaatit alueen keskeltä: N 7311961 E 480773

Aiemmat arkeologiset tutkimukset: Aarne Europaeus 1922, kaivaus; Markku Torvinen 1984, tarkastus; Oiva Keskitalo 1966, tarkastus; Hannu Kotivuori 1990, inventointi; Simo Vanhatalo 2001, kaivaus; Jaana Itäpalo ja Hans-Peter Schulz 2017, inventointi.

Tutkimuksessa talletetut esinelöydöt ja näytteet: –

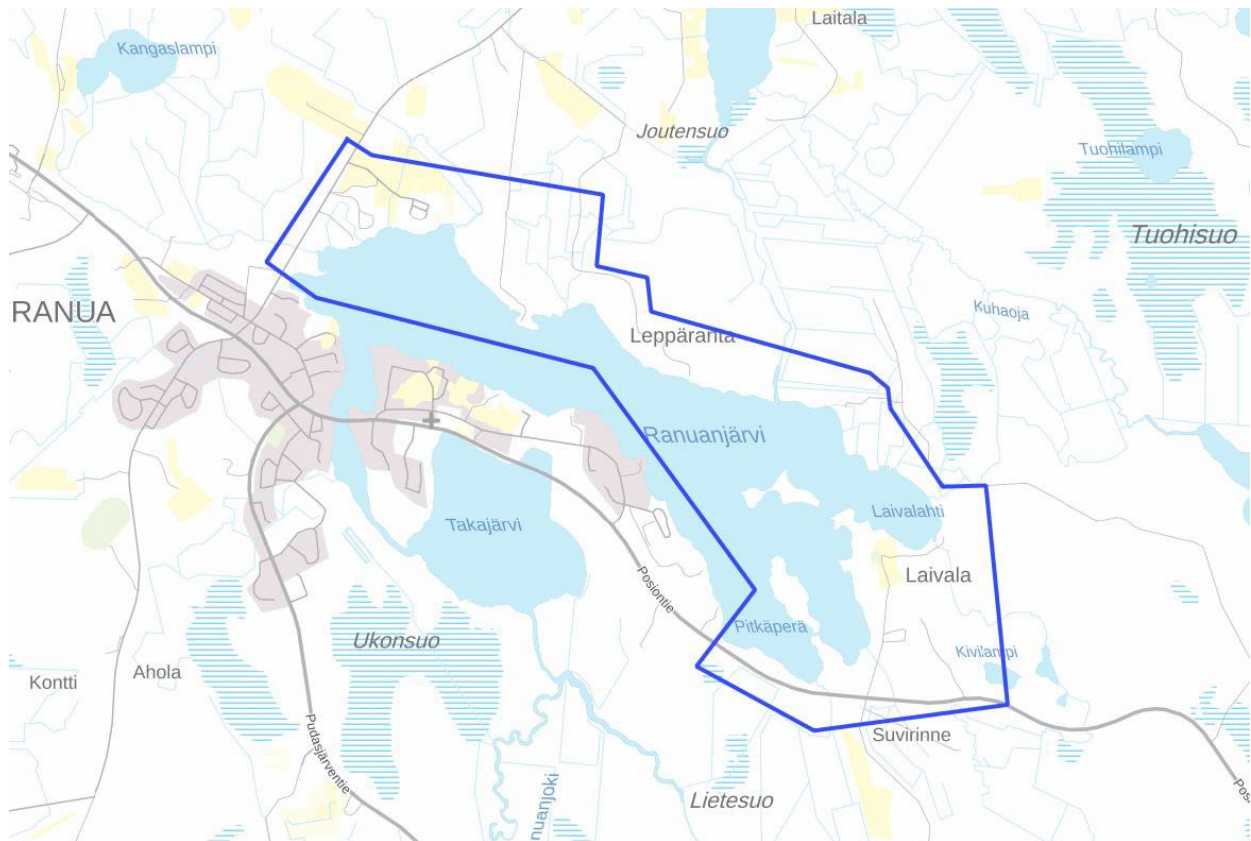
Tulos: Inventoinnin yhteydessä tarkastettiin tutkimusalueen tunnetut muinaisjäännökset. Kohteen *Kolonenäke* todettiin olevan kunnoltaan ennallaan. Kohteesta *Tuliniemi* ei tarkastuksen yhteydessä tehty asuinpaikkaan liittyviä havaintoja. Tutkimusalueelta löydettiin 10 uutta muinaisjäännöskohdetta, joista 6 oli tervahautakohteita, 3 miilunpohjia sekä 1 poroerotuspaikka. Edellä mainittujen lisäksi tutkimusalueelta paikannettiin useita asumiseen liittyneitä kiveyksiä ja kaitantoja, joilla ei kuitenkaan ole arkeologisen kulttuuriperinnön kannalta suojeluarvoa.

Kuva 1. Tutkimuskohteen sijainti. Pohjakartta: Maanmittauslaitos. Kartta: Risto Nurmi, Maanala Oy.

Raportin karttakoordinaatit on ilmoitettu ETRS-TM35FIN-järjestelmässä (korkeus N2000). Alkuperäinen arkistoaineisto digitaalisine valokuvineen: Maanala Oy. Raporttikopiot pdf-muodossa: Museoviraston arkisto, alueellinen vastuumuseo ja työn tilaaja.

Kansikuva: Laivalan tilan vanha aitta. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

Kuva 2. Selvitysalueen rajausta merkittynä sinisellä viivalla. Pohjakartta: Maanmittauslaitos. Kartta: Risto Nurmi, Maanala Oy.

Taulukko 1. Inventoinnissa tarkastetut tunnetut kohteet sekä löydetty uudet kohteet.

N:o	Nimi	Mj.rek.no	Tyyppi	Ajoitus	N	E	Z
1	Kolonenäke	683010001	asuinpaikka	kivikautinen	7312941	478037	145
2	Tuliniemi	683010101	asuinpaikka	kivikautinen	7312241	480536	143
3	Multikangas	uusi kohde	hiilimiilu	historiallinen	7313283	477765	158
4	Kohtalehto	uusi kohde	tervahauta	historiallinen	7312642	479919	148
5	Leppäranta	uusi kohde	tervahauta	historiallinen	7312296	481142	152
6	Laivavaara E	uusi kohde	hiilimiilu	historiallinen	7309687	482771	159
7	Kivilampi P	uusi kohde	tervahauta	historiallinen	7310194	483176	153
8	Laivavaara I	uusi kohde	tervahauta	historiallinen	7310255	483130	151
9	Laivala	uusi kohde	tervahauta	historiallinen	7310425	482614	156
10	Laivalahti	uusi kohde	tervahauta	historiallinen	7311326	482618	145
11	Kolomuransuo	uusi kohde	hiilimiilu	historiallinen	7311326	482611	145
12	Poropelto	uusi kohde	poroerotuspaikka	historiallinen	7310974	483184	159

1. Johdanto

1.1. Tausta ja tutkimustehtävä

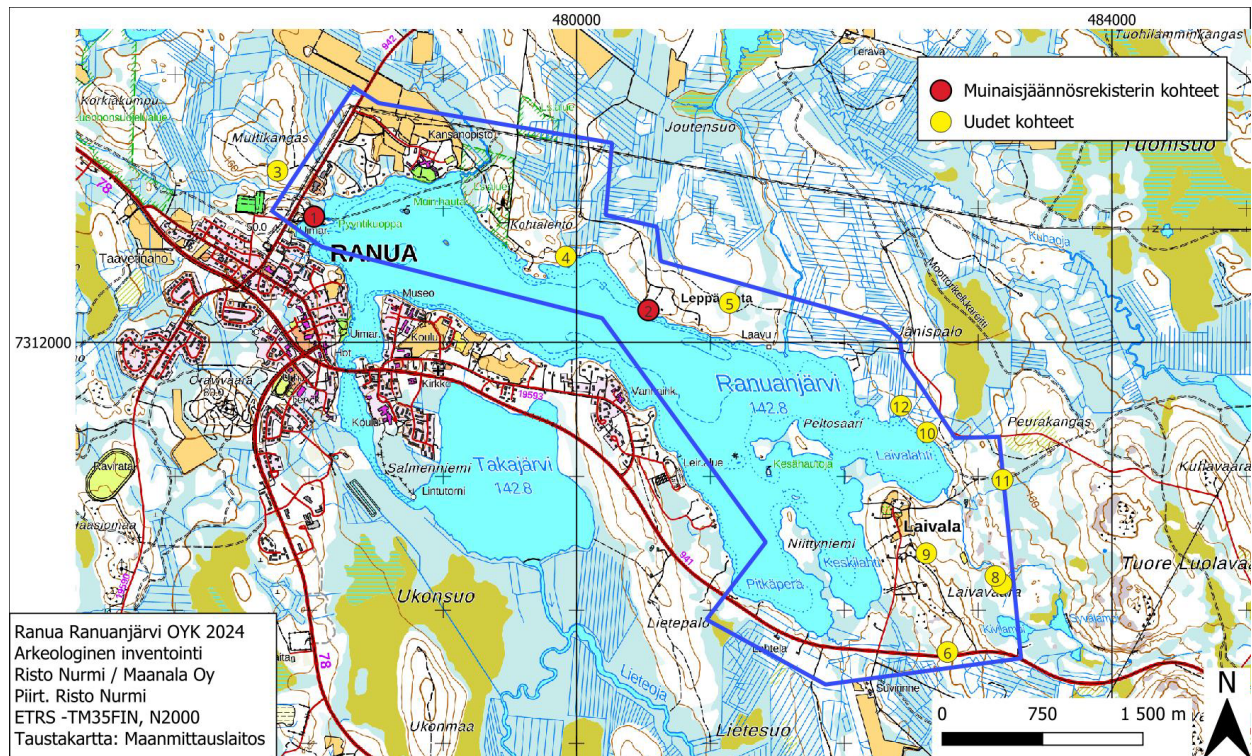
Sweco Finland Oy valmistelee Ranuanjärven osayleiskaavaa. Suunnittelualue käsittää Ranuanjärven pohjois-, itä ja kaakkoisrannat Kolonenäkkeeltä Pitkäperälle sekä Laivavaaran alueen järven itäpuolella. Alueen pinta-ala on noin 520 hehtaaria. Ranuanjärven alueella ei ole koskaan tehty systemaattista arkeologista inventointia, joten Lapin maakuntamuseo edellytti sen tekemistä kaava-alueella kaavoitushankkeen yhteydessä. Sweco Finland Oy tilasi Maanala Oy:ltä alueen arkeologisen inventoinnin 15.5.2024.

1.2. Menetelmät

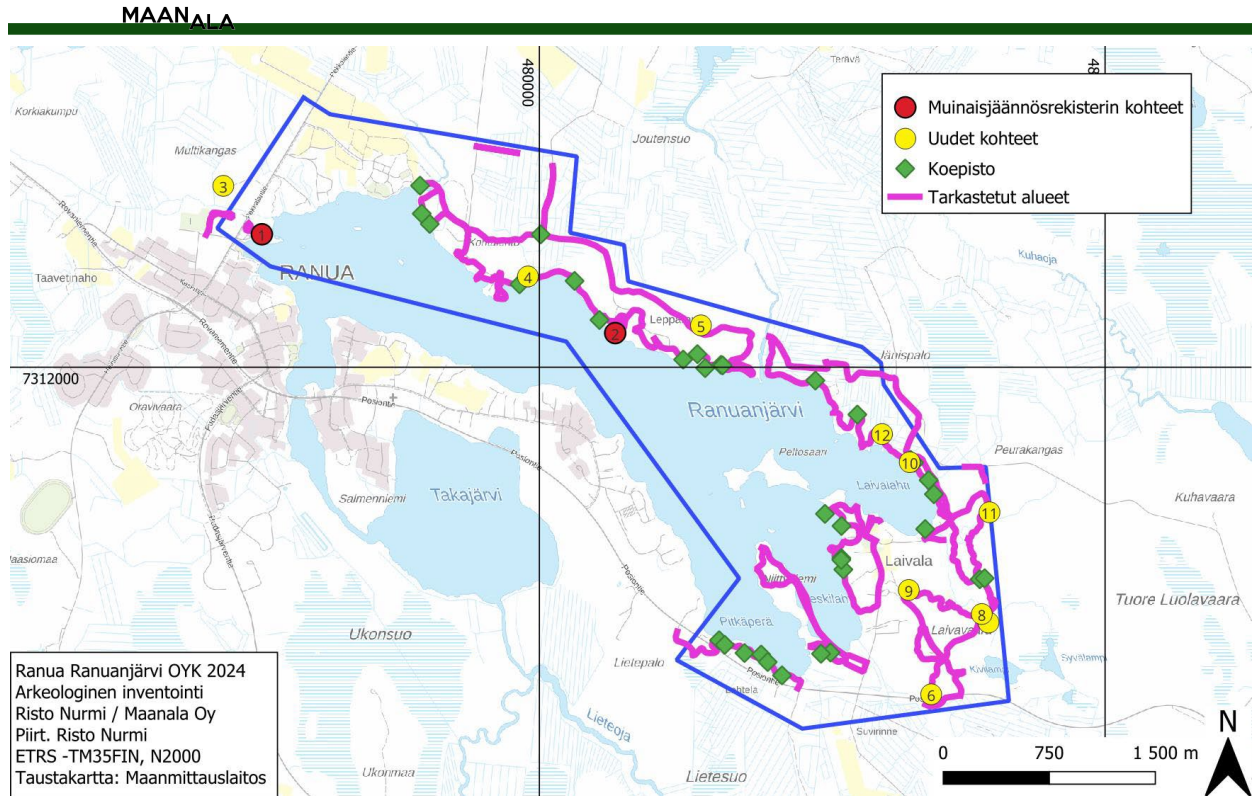
Ennen arkeologisen inventoinnin maastotöitä tutkimusalueesta tehtiin kattava esiselvitys. Sen yhteydessä käytiin läpi alueen aiemmat arkeologiset tutkimukset, tunnetut kohteet ja irtolöydöt sekä relevantit paikallishistoriat. Historiallisesta kartta-aineistosta nykykartalle asemoitiin isojako- ja pitäjänkartat ja tuoreempaan maankäyttöhistoriaan tutustuttiin

vanhojen peruskarttojen sekä Maanmittauslaitoksen historiallisten ilmakuvien (Paikkatietoikkuna) avulla. Esitöissä etsittiin myös arkeologisiin kohteisiin mahdollisesti viittaavaa paikannimistöä, jota käytiin läpi karttalähteiden lisäksi avoimista nimistöportaaleista (Nimisampo ja Nimiarkisto). Lisäksi tutkimusalueen muinaisjäännöspotentiaaliin perehdyttiin maastokarttojen topografian, Maanmittauslaitoksen Laserkeilausaineiston (5 pistettä / m²) sekä Geologian tutkimuskeskuksen 1:200 000 mittakaavan maaperäkartojen (Maankamara) pohjalta. Taustatutkimuksen tekivät FT Risto Nurmi ja HuK Taneli Leinonen.

Maastotöissä taustatutkimuksessa havaitut kohteet paikannettiin ja tunnistettiin. Selvitys-alueetta inventoitiin arkeologisesti potentiaalisimmiksi katsotuilta paikoilta. Maastotyössä käytettiin normaaleja arkeologisia inventointimenetelmiä: silmänvaraista havainnointia, pinta-poimintaa, koekuopitusta ja maanäytekai-
rausta. Havainnot dokumentoitiin sanallisesti ja valokuvaamalla ja ne mitattiin QField- maastotallennussovelluksella sekä Garmin Montana 700 GNSS-laitteella.

Kuva 3. Selvitysalue rajattuna sinisellä maastokartalle. Tunnetut kohteet punaisilla ja uudet kohteet keltaisilla ympyröillä. Numerot viittaavat taulukkoon 1.

Kuva 4. Selvitysalue, tunnetut arkeologiset kohteet, löydetty uudet kohteet, tarkastetut alueet ja tehdyt koepistot Maanmittauslaitoksen taustakartalla. Numerot viittaavat taulukkoon 1.

Kohteiden koordinaattitiedoista tervahautojen ja hiilimiilujen tiedot on kirjattu raporttiin laserkeilausaineiston perusteella. Muut kohteet on paikannettu satelliittipaikantimella useiden mittausten avulla, mutta paikkatiedoissa voi tästä huolimatta olla pientä virhettä. Tutkimuksen maastotyön ja kohteiden arvottamisen teki arkeologi FT Risto Nurmi 18.–19. ja 23.–24.9.2024. Maastotyöt tehtiin havainnoinnin kannalta hyvissä olosuhteissa.

2. Taustatutkimus

2.1. Maaperä ja topografia

Geologian tutkimuskeskuksen 1:200 000 mittakaavan maaperäkartan (kuva 5) perusteella selvitysalueen maaperä on pääosin karkeaa moreenia. Ainoastaan muutamilla paikoin on järven rannassa hienompaa hiekkamaata ja jonkin verran soistunutta turvemaata.

Hankealueen maasto muodostuu pääosin Ranuanjärven rantapenkereistä ja on pääosin metsäpohjaa. Rannan maastonmuoto vaihtelee järven eri osissa. Järven länsipäätä hallitsee Kolonenäke-niminen, järveen luoteesta työntyvä hiekkaharju. Harju on lähellä nykyistä

Ranuan keskustaa ja sillä sijaitsee muun muassa Ranuan hautausmaa ja vedenottamo. Ranuanjärven länsiosaa on rantaa myöten taajaan rakennettua ja paljolti muokattua maatalousmaata aina Hyyhelöojalle saakka.

Järven pohjoisrannalla Hyyhelöojalta Laivalan niemelle saakka ei ole pysyvää asutusta lukuun ottamatta vanhaa Leppärannan talokeskittymää. Pohjoisrannan maaperä on matalahkoa ja hyvin kivikkoista moreenia, jossa on paljon soistuneita alueita, ja sitä halkoo pari pientä jokea / puroa. Rantapenger on pääosin korkeahko ja jyrkkä, etenkin Kohtalehdon alueella (kuva 6). Alueen puusto on pääosin kuusikko-/sekametsäramettä. Kuivemmilla alueilla kasvaa mäntymetsää. Rannalla on harvakseltaan uudehkoa loma-asutusta. Leppärannan alueella maaperä on tasaisempaa ja puusto lehtipuuvaltaisempaa. Alueella on havaittavissa umpeen kasvaneita vanhoja peltoalueita.

Alueen itäosaa hallitsee järveen kaakosta työntyvä Laivavaara-niminen korkea kivikkoinen kangas. Laivavaaran itäpuolella on runsaasti pieniä kalliopaljastumia ja maasto on yleisesti polveilevampaa (kuva 6). Puustoa hallitsee

mänty. Laivalan rannat ovat vanhaa asutusta ja siellä maasto on pääosin peltoa tai umpeen kasvanutta vanhaa peltoa.

Selvitysalueen eteläosa Laivavaarasta länteen on laakeaa ja melko märkää mäntyvoittoista kangasmetsää. Järven rannat ovat hyvin matalia. Etenkin Niittyniemen alueella rannat ovat jo hyvin soistuneita. Pitkänperän eteläranta on matalaa märkää kuusivoittoista hiekkakangasta.

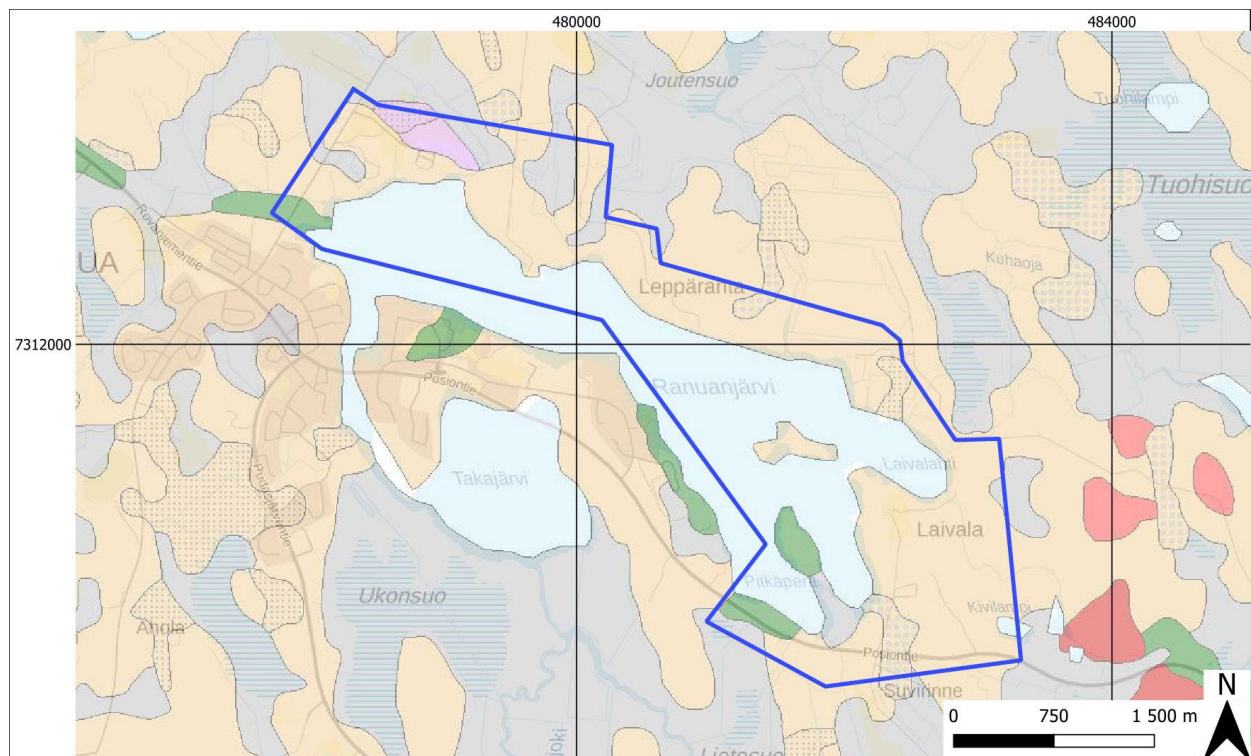
2.2. Tutkimushistoria ja tunnetut kohteet

Ranuanjärven alueella ei ole koskaan tehty systemaattista arkeologista inventointia. Hannu Kotivuoren (1990) tekemässä Ranuan pitäjäninventoinnissa Ranuanjärven alueelta löydettiin muutamia kivikautisia asuinpaikkakohteita, muun muassa tässä inventoinnissa tarkastettu *Tuliniemi* (Muinaisjäännösrekisterin tunnus 683010101). Muut kivikautiset kohteet löydettiin Ranuanjärven saarista. Edellä mainittujen arkeologisten kohteiden lisäksi

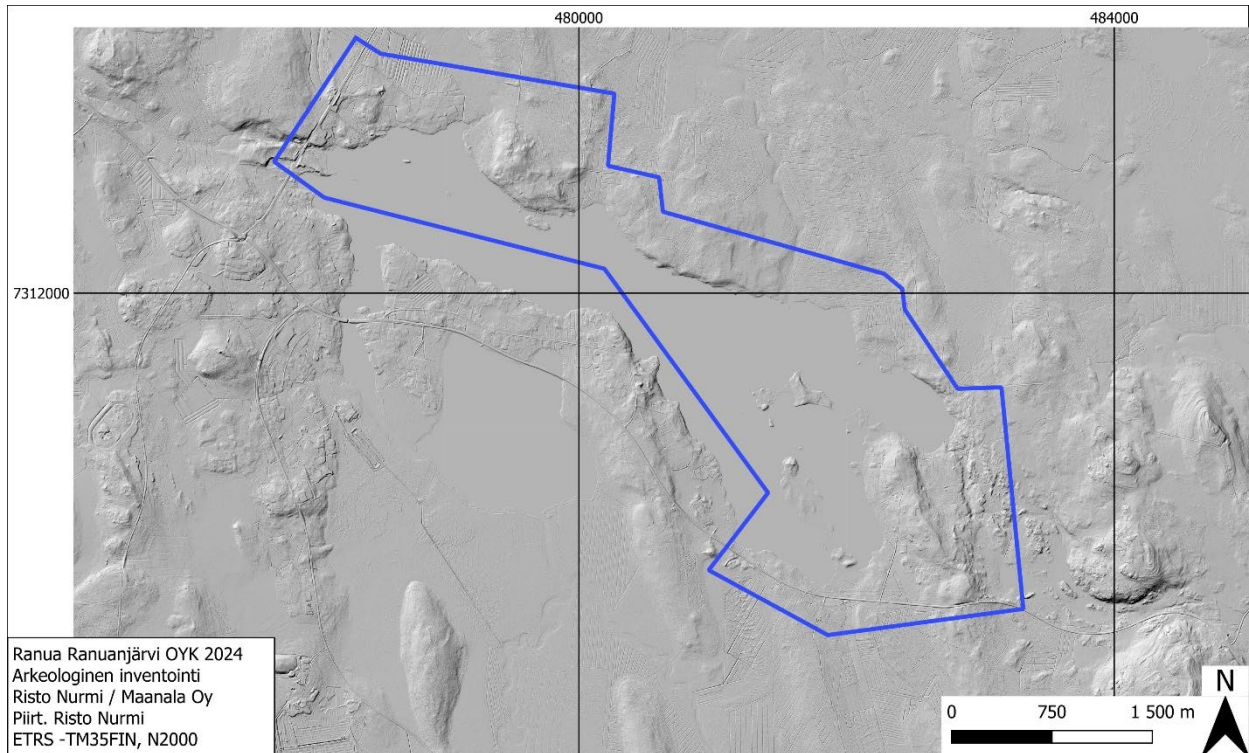
Ranuanjärveltä tunnetaan historiallisen ajan hautasaaria (Kotivuori 1990).

Suurin arkeologinen mielenkiinto Ranuanjärven alueella on aikojen saatossa kohdistunut *Kolonenäkkeen* kivikautiselle asuinpaikalle (tunnus 683010001). Kohteelta tunnetaan asuinpaikkalöytöjen lisäksi pyyntikuoppia. Kolonenäke on myös selvitysalueen ainoa kohde, jolla on tehty arkeologisia kaivaustutkimuksia (Europaeus 1922; Vanhatalo 2001). Kolonenäkkeen laaja muinaisjäännösalue on tunnettu jo pitkään ja siellä on tehty ensimmäiset arkeologiset tutkimukset jo 1920-luvulla. Nykyään Kolonenäkkeen alueen itäosa on laajalti tuhoutunut viime vuosisadan soranotoissa, mutta alueella on vielä havaittavissa myös säilyneitä rakenteita.

Kaiken kaikkiaan selvitysalueelta tunnettiin ennen inventointia kaksi muinaisjäännöskohdetta, molemmat kivikautisia asuinpaikkoja. Kolonenäkkeeltä tunnetaan lisäksi pyyntikuoppia, joiden ajoitusta ei ole määritetty.

Kuva 5. Selvitysalue Geologian tutkimuskeskuksen 1:200 000 mittakaavan maaperäkartalla. Keltaiset alueet ovat hiekkamoreenia ja vihreät hiekkamaata. Punaiset alueet ovat kalliomaata, harmaat turvemaata ja violetti alue hienoa hietaa. Rasteroidut alueet ovat soistumia. Selvitysalueen maaperä on kartan perusteella pääosin moreenia ja muutamain paikoin hiekkamaata tai soistunutta turvemaata. Kuvakaappaus Maankamara-karttapalvelusta. Kartta: Risto Nurmi, Maanala Oy.

Kuva 6. Selvitysalue Maanmittauslaitoksen 0,5 pistettä / m²-tarkkuuden laserkeilausaineistosta laaditulla rinnevarjoste-visualisoinnilla.

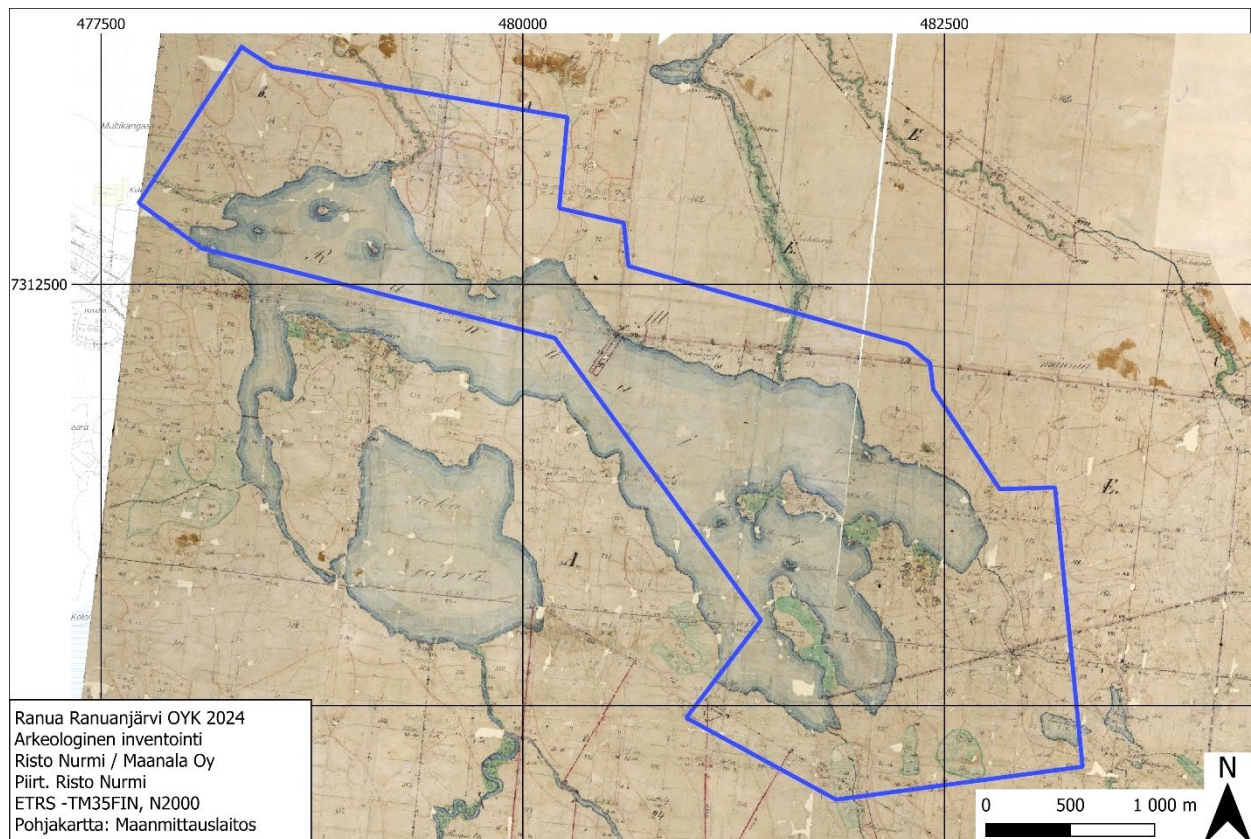
2.3. Historialliset kartat, ilmakuvat ja paikannimistö

Ranuanjärven alueen isojako tehtiin 1800-luvun alkupuoliskolla ja isojakokartat on julkaistu vuonna 1844 (Barck 1844; kuva 7). Alueen pitäjänkartat julkaistiin parikymmentä vuotta myöhemmin vuonna 1865 (karttalehdet 3524 04 ja 3524 07; kuva 8). Uudemmissa karttajulkaisuista alueesta on olemassa 1:20 000 mittakaavan topografiakartat vuodelta 1964 (karttalehdet 3524 04 Ranua ja 3524 07 Kuha; kuva 9), ja peruskarttoja on saatavissa vasta vuodesta 1981 alkaen (karttalehdet 3524 04 Ranua ja 3524 07 Kuha; kuva 10).

Isojakokartoilla selvitysalueella on asutusta ainoastaan Laivalassa. Leppärannan alueella näkyy kartalla lohkontuja maa-alueita ja paikannimi on merkitty karttaan, mutta aluetta ei ole vielä rakennettu. Kartalle on merkitty niittypalstoja ainoastaan Ranuanjärveen laskevien ojien Kangasoja, Hyyhelöja ja Luhtaoja varsille sekä järven itäpäässä Laivalan niemen kärkeen, Niittyniemelle ja Tannisensaarelle (nyk. Pelto-saari / Lehtosaari). Muutoin maasto on kartalla metsämaata. Ainoa silmiinpistävä

merkintä isojakokartalla on järven itäpäähän, Laivalahden pohjoisrannalle merkitty pieni ruskea ja vihreällä reunustettu alue. Vuoden 1865 pitäjänkartalle kohdetta ei ole enää merkitty. Vuoden 1959 ilmakuvassa (Paikkatietoikkuna; kuva 12) kohde on havaittavissa vielä osittain avoimena aukkona metsämaassa. Peruskartalla ja nykyisellä maastokartalla alueen paikannimeksi on merkitty *Poropelto*. Kyseessä on siis todennäköisesti historiallisen ajan poroerotuspaikka.

Pitäjänkartoilla alueen maankäyttö vastaa aika lailla isojakokarttoja. Koska Poropeltoa ei ole enää kartoille merkitty, ei niiltä ilmene mitään arkeologisesti potentiaalisia ilmiöitä. Karttojen paikannimistössä on yksi huomioon otettava nimi: Ranuanjärven pohjoisrannalla Luhtaojan suun länsipuolella ja nykyisen Leppärannan talokeskittymän alueella on järven rannalle merkitty *Hautarannanaho*. Hauta-sanan sisältävät paikannimet viittaavat pääsääntöisesti alueen tervanpolttohistoriaan. Maanmittauslaitoksen 5p-tarkkuuden Lidar-aineistosta tehdyillä visualisoinneilla ei kuitenkaan tällä kohtaa järven rantaa havaittu viitteitä tervahaudoista.

Kuva 7. Selvitysalue isojakokartoilla (Barck 1844).

Alueen paikannimistö tarkastettiin Kotimaisten kielten Nimiarkistosta, Nimisammosta sekä isojako-, pitäjän- ja peruskartoilta. Nimistöstä löytyi hyvin vähän viitteitä mahdollisiin arkeologisiin kohteisiin tai nykyisin tuntemattomaan historiallisen ajan asutukseen/toimintaan alueella. Ainoat huomionarvoiset nimet olivat jo mainitut Poropelto ja Hautarannanaho.

2.4. Lidar-havainnot

Selvitysalueen maanpinnan muodot ja maan pinnalle näkyvät rakenteet ja ilmiöt kartoitettiin Maanmittauslaitoksen 5 pistettä / m² -tarkuuden laserkeilausaineistosta tuotetuilta TPI-pintamallinnuksilta. TPI-pintamallinnukset on tuotettu Museoviraston ja Oulun yliopiston arkeologian laboratorion LIDARK-hankkeessa kehitetyllä mallinnusalgoritmilla (Anttiroiko 2022).

5p-aineistosta tuotetuilta TPI-mallinnuksilta käytiin läpi kaikki mahdolliset kuoppajäännökset, miilut, tervahaudat ja muut silmiin pistävät maaperän poikkeavuudet QGIS-paikkatietohjelmistossa. Havaintoja tehtiin kaikkiaan 55

kappaletta, ja ne tallennettiin pistetietoina ja kuvaleikkeinä ja siirrettiin QField-maastotalennussovellukseen ja GNSS-laitteeseen tarkastettaviksi kohteiksi. Kaikki Lidar-havainnot tarkastettiin maastotöiden yhteydessä.

2.5. Paikallishistoria

Selvitysalueen arkeologisen historian merkittävin kohde on Kolonenäkkeen laaja kiviakautinen asuinpaikka- ja pyyntikuoppa-alue. Lisäksi järven rannoilta Leppärannasta, Ranuansalmen alueelta sekä järven saarista tunnetaan kiviakautisia asuinpaikkoja. Näiden lisäksi Ranuanjärven rantamilta on aikojen saatossa kerätty talteen yksittäisiä irtolöytöjä muun muassa Leppärannasta ja Laivalasta. Rautakautisia löytöjä selvitysalueen läheisyydestä tunnetaan ainoastaan Multikankaalta, Kolonenäkkeen harjun pohjoispuolelta, 1800-luvun lopulla löytynyt viikinkiaikainen tappisolki (Juntunen 1990).

Ranuanjärven alueet kuuluivat ennen itsenäisen Ranuan pitäjän perustamista Pudasjärven Pohjanperän kylään (Hiltunen 1990). Ranuan

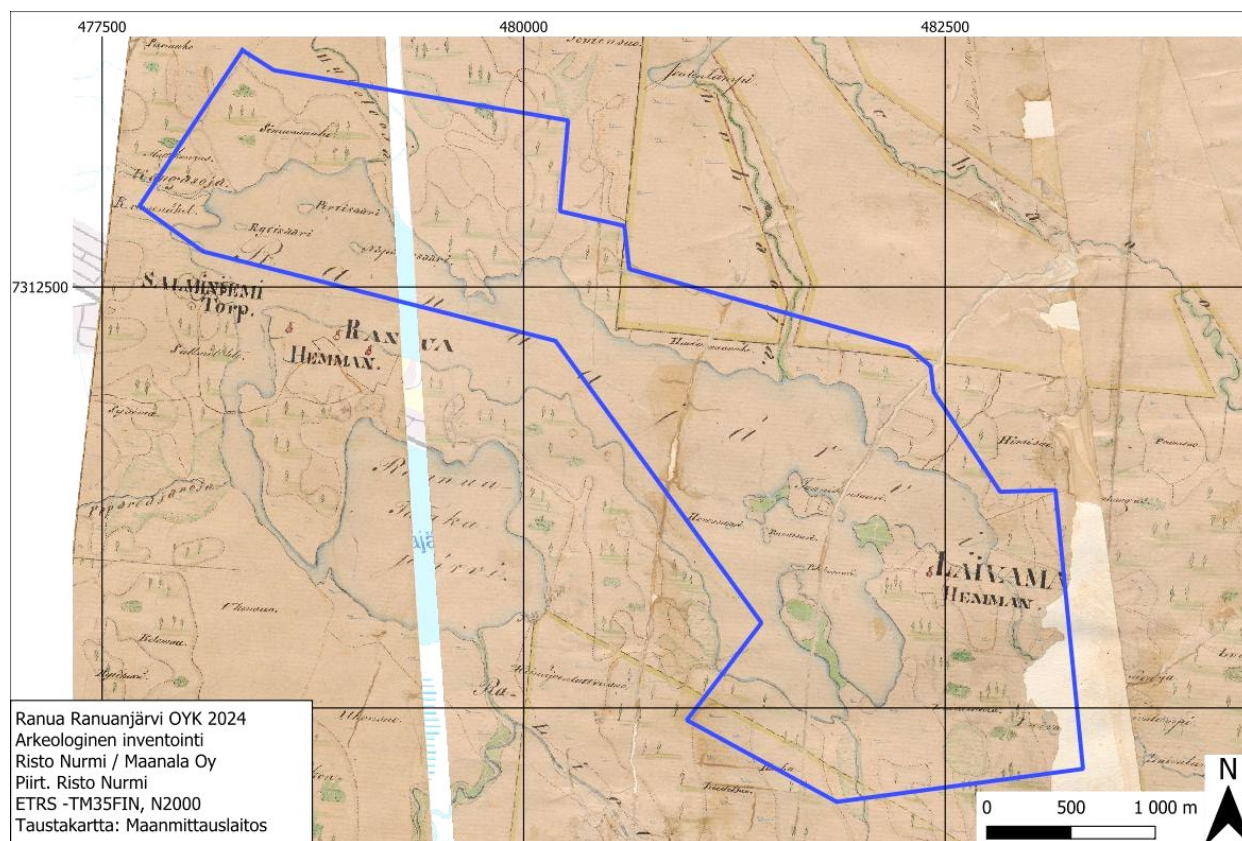
nykyinen asutuspohja nojautuu vahvasti 1800-luvun metsäteollisuuden kasvuun ja siitä juontuneen kruununmetsätorppalaitoksen asutusta voimakkaasti lisänneeseen vaikutukseen. Sitä Ennen Ranuan alue oli hyvin harvaan asutua Pudasjärven takamaata. Säilyneen asiakirja-aineiston perusteella Ranuanjärvi on alueen vanhinta talonpoikaisasutusalueutta. Ranuanjärvellä mainitaan olleen ensimmäinen lyhytaikainen asutus 1570-luvulla. 1600-luvulla Ranuanjärvellä oli yksi talo.

Ranuanjärven toinen talo perustettiin Laivalaan 1740-luvulla (Hiltunen 1990). Vielä 1800-luvun alkupuolella koko nykyisen Ranua kunnan alueen asutus oli hyvin harvaa, vain noin parisen kymmentä taloa eikä yhtään varsinaista asutuskeskittymää. Asutus alkoi kasvaa vasta vuosisadan jälkipuoliskolla, kun metsän arvon nousu alkoi vetää puoleensa asutusta.

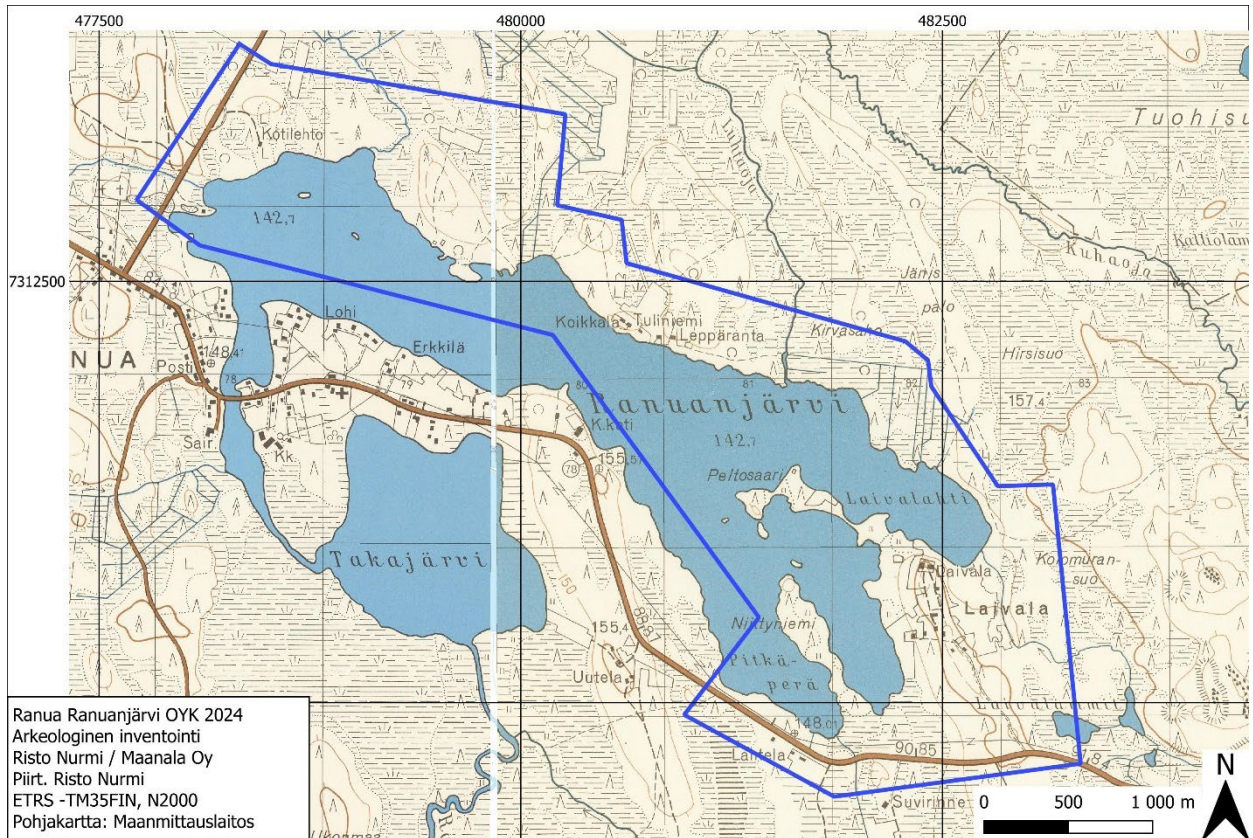
Tässä vaiheessa asutus alkoi keskittyä Ranuankylän alueelle.

Ranuanjärven rannalla asutus keskittyi Ranuansalmelle ja Laivalaan. Kolmas vanhempi asutuskeskittymä syntyi myöhemmin vielä Leppärannalle. Isojakokartalle (Barck 1844) Leppärannan maat on jo merkitty, mutta myöhemmissä kartoissa alueelle ilmestyy taloja vasta 1920-luvulla.

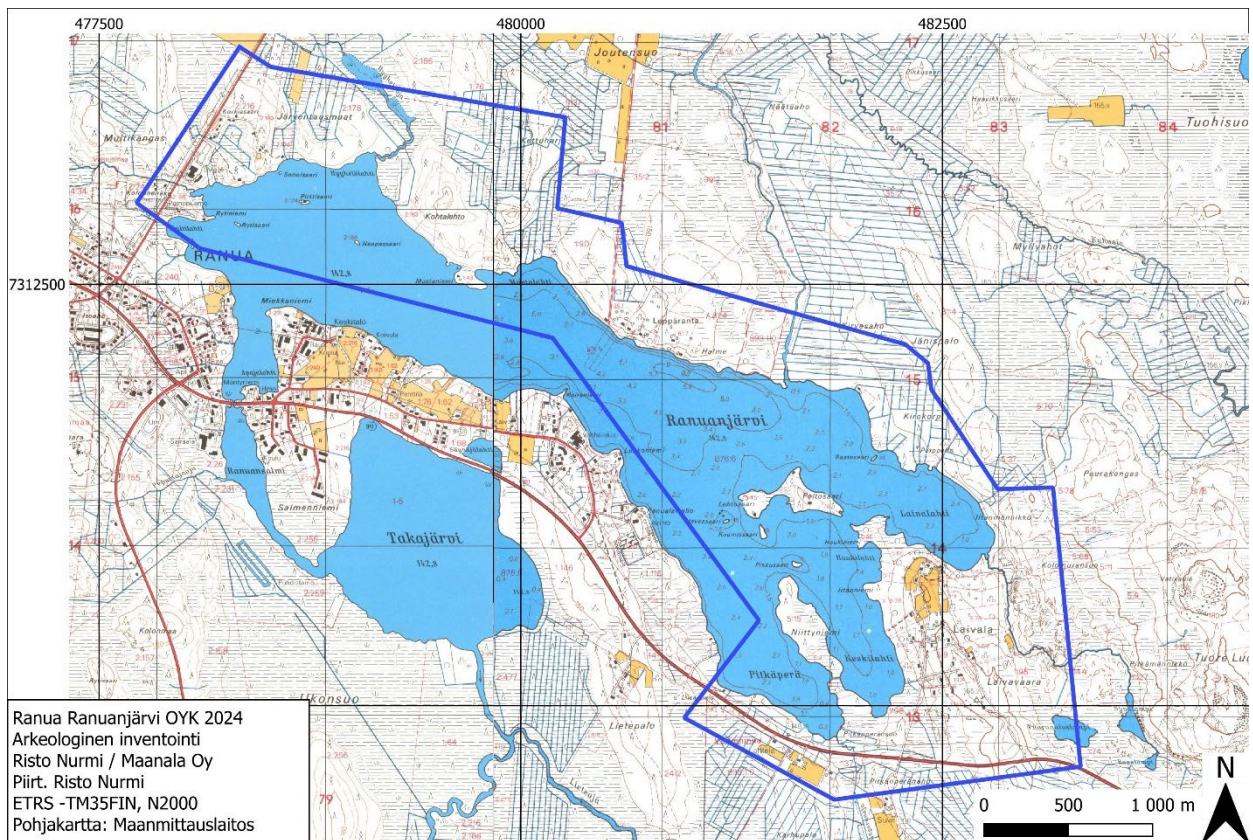
Ranuan seudun maanviljelys oli pitkään kaskiviljelyä, mikä näkyy monina palo-, aho-, huuhta- ja halme- sanoina alueen paikannimisessä. Isojako lopetti käytännössä kaskiviljelyn kerralla. Porotalous oli Ranualla merkittävässä roolissa aina 1800-luvun loppuun saakka. Vielä 1870-luvulla pelkästään Ranuankylän talollisilla oli ilmoitettu olleen tuhatkunta poroa (Hiltunen 1990).

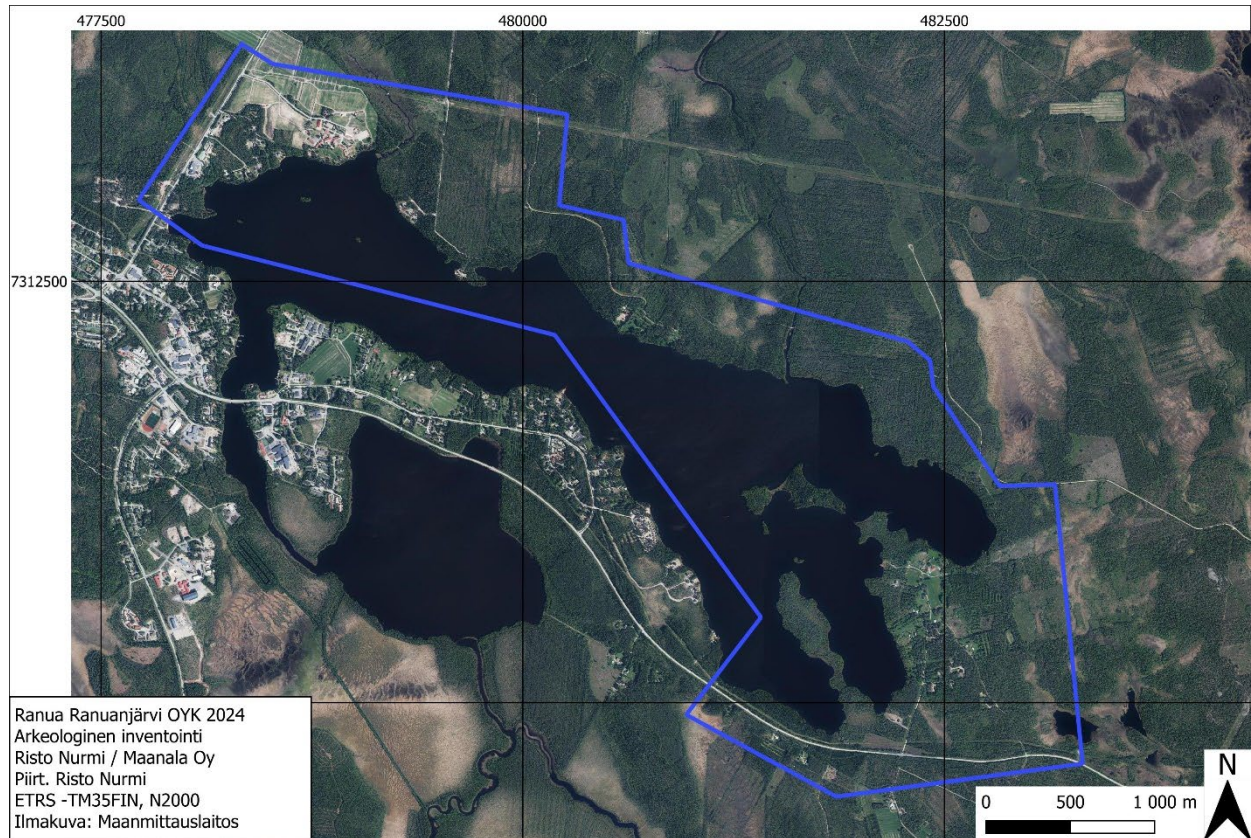
Kuva 8. Selvitysalue vuoden 1865 pitäjänkartoilla (karttalehdet 3524 04 ja 3524 07).

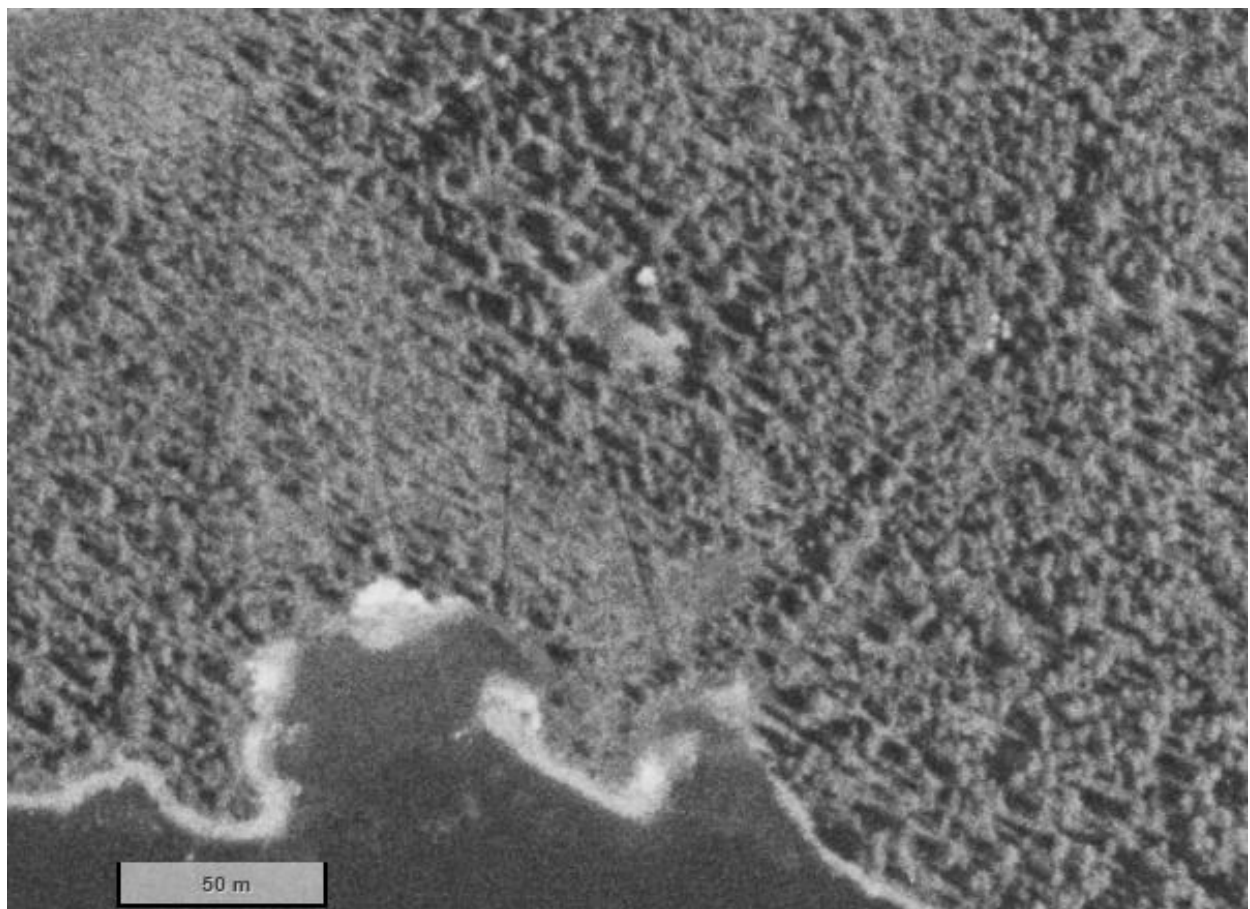
Kuva 9. Selvitysalue vuoden 1964 topografiakartoilla (karttalehdet 3524 04 Ranua ja 3524 07 Kuha).

Kuva 10. Selvitysalue vuosien 1981 (karttalehti 3524 04 Ranua) ja 1992 (karttalehti 3524 07 Kuha) peruskartoilla.

Kuva 11. Selvitysalue vuoden 2022 ortoilmakuvassa.

Kuva 12. Kuvakaappaus Paikkatietoikkunan historiallisista ilmakuvista vuodelta 1959. Poropellon alue näkyy kuvan keskellä osittaisena aukiona metsämaassa. Kuva: Maanmittauslaitos.

3. Maastohavainnot

Inventoinnin yhteydessä havaittiin ja dokumentoitiin yhteensä 10 uudeksi muinaisjään-
nöskohteeksi esitettävää kohdetta. Kohteet
käsittävät 6 tervahautaa, 3 hiilimiilua ja yhden
poroerotuspaikan. Kohteet ja niiden sijainti on
esitetty raportin taulukossa 1 sekä kartalla 3.
Kohteiden lyhyt kuvaus valokuvineen sekä eh-
dotukset muinaisjäänösalueiden rajauksiksi
on esitetty alaluvuissa 3.1. ja 3.2.

Muinaisjäänöskohteet tulee merkitä kaava-
karttaan kaavamerkinnällä sm ja kaavamää-
räkseen tulee merkitä: *"Muinaismuistolailla*

*(295/1963) rauhoitettu kiinteä muinaisjään-
nös. Kohteen kaivaminen, peittäminen, muut-
taminen, vahingoittaminen, poistaminen ja
muu siihen kajoaminen on kielletty. Kohdetta
koskevista suunnitelmista on pyydetty alu-
eellisen vastuumuseon (Lapin maakuntamu-
seo) lausunto".*

Valokuvien kuvaussuunnat on ilmoitettu kom-
passiasteina (deg). Kohteiden koordinaatit on
tallennettu matkapuhelimen GNSS-tallenti-
mella ilman tarkentavaa korjausdataa. Kohtei-
den koordinaatit ja muinaisjäänösalueen ra-
jausehdotukset ovat ohjeellisia.

Kuva 13. Autioitunut talo Laivalassa. Kuvaussuunta 200° Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

3.1. Aiemmin rekisteröidyt arkeologiset kohteet

1. Ranua Kolonenäke

Kiinteä muinaisjäännös (Muinaisjäännösrekisterin tunnus 683010001)

Tyyppi: asuinpaikat, työ- ja valmistuspaikat / pyyntikuopat

Ajoitus: esihistoriallinen / kivikautinen

Koordinaatit: N 7312941, E 478037 (kartoilla kohde 1)

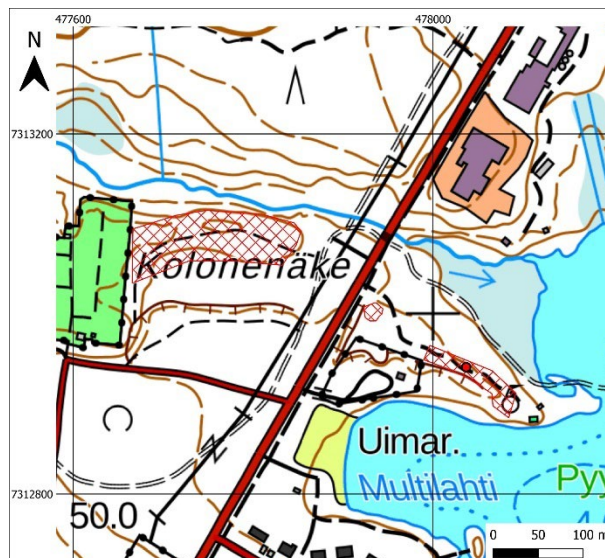
Korkeus: 145 m mpy

Löydöt: –

Aiemmat tutkimukset: Europaeus 1922; Keskitalo 1966; Torvinen 1984; Kotivuori 1990; Vanhatalo 2001; Itäpalo & Schulz 2017

Ranuanjärven länsipäässä järveen työntyvällä hiekkaharjulla sijaitseva laaja kivikautinen asuinpaikka ja pyyntikuoppa-alue. Kohde on soranotossa osittain tuhoutunut. Muinaisjäännösalue ulottuu laajalle alueelle noin 500 metrin matkalle Ranuan hautausmaalta aina Rytiniemen kärkeen saakka. Kohteella on tehty kaivaustutkimuksia vuosina 1922 ja 2001. Vuoden 1922 kaivauksissa kohteelta löydettiin muun muassa liesikiveyksiä, palanutta luuta ja suhteellisen runsaasti kvartsiesineistöä. Paikalta on myös tuuralöytö.

Tarkastuksessa kohteen todettiin olevan ennallaan. Pekkalantien itäpuolisella osalla Rytiniemen alueella kohteella oli tehty vastikään harvennushakkuuta.

Kuva 14. Kohteen 1 (Kolonenäke) sijainti ja Muinaisjäännösrekisterin aluerajaus maastokartalla. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 15. vanha sorakuoppa Kolonenäkkeen asuinpaikalla. Puusto on vastikään poistettu. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

2. Ranua Tuliniemi

Kiinteä muinaisjäännös (Muinaisjäännösrekisterin tunnus 683010101)

Tyyppi: asunpaikat

Ajoitus: esihistoriallinen / kivikautinen

Koordinaatit: N 7312241, E 480536 (kartoilla kohde 2)

Korkeus: 143 m mpy

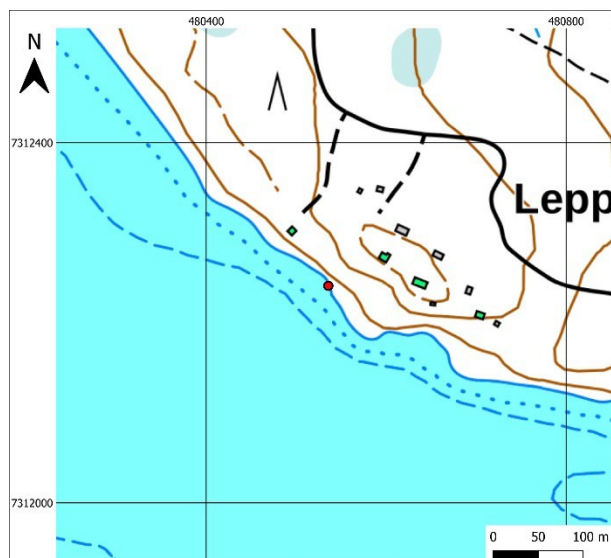
Löydöt: –

Aiemmat tutkimukset: Kotivuori 1990

Ranuanjärven pohjoisrannalla olevassa pienessä niemekkeessä huuhtoutuneella rannalla Koikkalan tilan kohdalla sijaitseva kivikautinen asuinpaikka. Vuoden 1990 inventoinnissa kohteen arveltiin olleen pitkälle tuhoutunut. Kohteelta löydettiin inventoinnissa muutamia kvartsi-iskoksia vesirajasta. Lisäksi lähistöltä tunnetaan vanha kivikautinen irtolöytö, reikäkivi (Juntunen 1990). Kohteelle ei ole määritetty aluerajausta.

Tarkastuksessa kohteelta ei tehty havaintoja esihistoriallisesta asuinpaikkakohteesta. Kohde sijaitsee 1940–1950-luvulla rakennetun omakotitalon pihan rannassa. Talo on paraikaa kunnostettavana ja koko tontin piha-alue on lähes rantaan saakka muokattu. Tontille johtaa järvestä uudehkon näköinen (korkeintaan muutaman vuoden vanha) kaapelikaivanto. Piha-alueella ei tehty koepistoja eikä vesirajasta löytynyt esineistöä.

Kohteelle ei voitu inventoinnissa määrittää muinaisjäännösalueen rajausta. Kohde on hyvin todennäköisesti joko kokonaan tai lähes kokonaan tuhoutunut.

Kuva 16. Kohteen 2 (Tuliniemi) sijainti maastokartalla. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 17. Uudehko kaapelikaivanto ja jakokaappi Tuliniemen kohteen alueella. Kuvaussuunta 340°
Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

Kuva 18. Tuliniemen kivikautisen asuinpaikan alue. Kuvaussuunta 300° Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

3.2. Uudet arkeologiset kohteet

3. Ranua Multikangas

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäänneksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat / hiilimiilut

Ajoitus: historiallinen

Koordinaatit: N 7313283, E 477765 (kartoilla kohde 3)

Korkeus: 158 m mpy

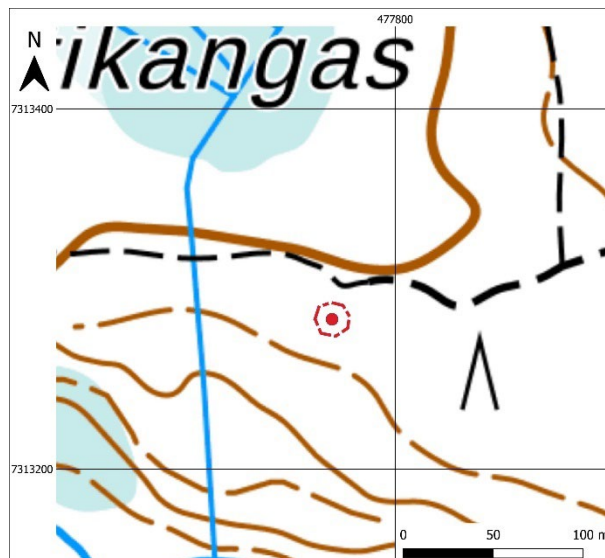
Löydöt: –

Kolonenäkkeen harjanteen pohjoispuolella kangasmaastossa sijaitseva pyöreä tasapohjainen hiilimiilun pohja. Miilun halkaisija on 10 metriä. Pohja on noin 30 senttimetriä koholla ympäröivästä maastosta. Miilun kehän ulkopuolella on miilun rakentamiseen liittyviä kairantoja. Miilu edustaa rakenteen nuorinta tyyppiä, mutta koska miilunpohjien käyttöikä oli pitkä ja vanhoja pohjia pyrittiin uudelleenkäyttämään, on todennäköistä, että pohja voi olla yli 100 vuoden ikäinen.

Kohde tarkastettiin laserkeilausaineistosta tehdyn havainnon pohjalta.

Kuva 19. Miilunpohja lounaasta kuvattuna. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

Kuva 20. Kohteen 3 (Multikangas) sijainti ja sille määritelty aluerajausehdotus maastokartalla. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 21. Kairanäyte miilunpohjasta. Näytteessä erottuu vahva hiilikerros. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

4. Ranua Kohtalehto

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäänneksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat / tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

Koordinaatit: N 7312642, E 479919 (kartoilla kohde 4)

Korkeus: 148 m mpy

Löydöt: –

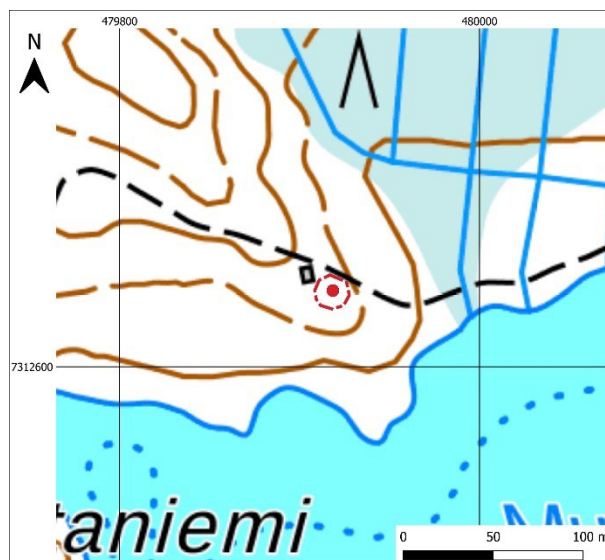
Kohtalehto-nimisen kohouman kaakkoiskärjen rinteellä lähellä Mustalahden rantaa sijaitseva tervahauta. Kohde sijaitsee kaavassa rakennustaiteellisesti tai kulttuurihistoriallisesti paikallisesti arvokkaaksi kohteeksi merkityn kesänavetan välittömässä läheisyydessä, sen kaakkoispuolella ja ulkoilureitin vieressä.

Tervahaudan halkaisija on noin 12 metriä ja syvyys noin 1,5 metriä. Sen halssi suuntautuu koilliseen. Koepistossa tervahaudasta todettiin vahva hiilikerrostuma. Muita tervahautaan liittyviä rakenteita ei havaittu.

Kohde tarkastettiin laserkeilausaineistosta tehdyn havainnon pohjalta.

Kuva 22. Hauta halssin suunnasta kuvattuna. Kuvaussuunta 220°. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

Kuva 23. Kohteen 4 (Kohtalehto) sijainti ja sille määritelty aluerajausehdotus maastokartalla. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 24. Tervahauta luoteesta kuvattuna. Kuvaussuunta 120°. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

5. Ranua Leppäranta

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäänneksi

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat / tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

Koordinaatit: N 7312296, E 481142 (kartoilla kohde 5)

Korkeus: 152 m mpy

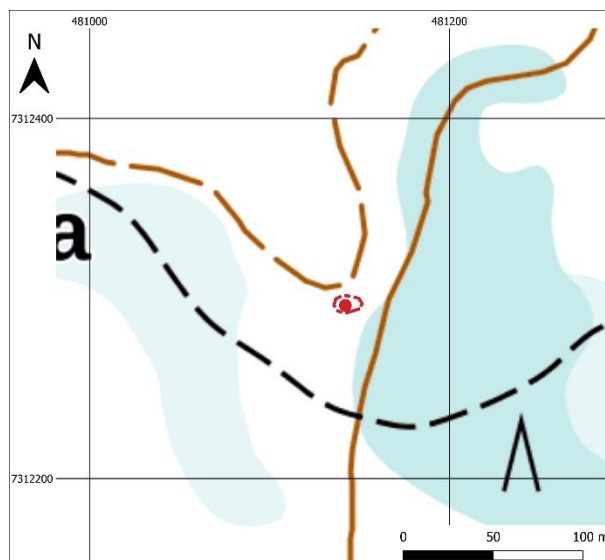
Löydöt: –

Leppärannan vanhan asutuksen itäpuolella mäntykankaan itäreunalla ulkoilureitin pohjoispuolella sijaitseva hyvin pienikokoinen tervahauta. Tervahaudan halkaisija on noin 4 metriä ja syvyys vain 20 senttimetriä. Tervahaudalla on hyvin heikosti erottuvat vallit. Tervahaudan noin metrin syvyinen ja 5 metriä pitkä halssi suuntautuu itään. Halssille kaivettu oja on selkeästi erottuva. Koepistossa tervahaudasta todettiin vahva hiilikerrostuma. Muita tervahautaan liittyviä rakenteita ei havaittu.

Kohde löydettiin maastotarkastuksen yhteydessä.

Kuva 25. Haudan halssi luoteesta kuvattuna. Kuvaussuunta 140°. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

Kuva 26. Kohteen 5 (Leppäranta) sijainti ja sille määritelty aluerajausehdotus maastokartalla. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 27. Tervahauta kaakosta kuvattuna. Kuvaussuunta 320°. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

Kuva 28. Tervahauta lounaasta kuvattuna. Kuvaussuunta 140°. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

6. Ranua Laivavaara E

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäänneksensä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat / hiilimiilut

Ajoitus: historiallinen

Koordinaatit: N 7309687, E 482771 (kartoilla kohde 6)

Korkeus: 159 m mpy

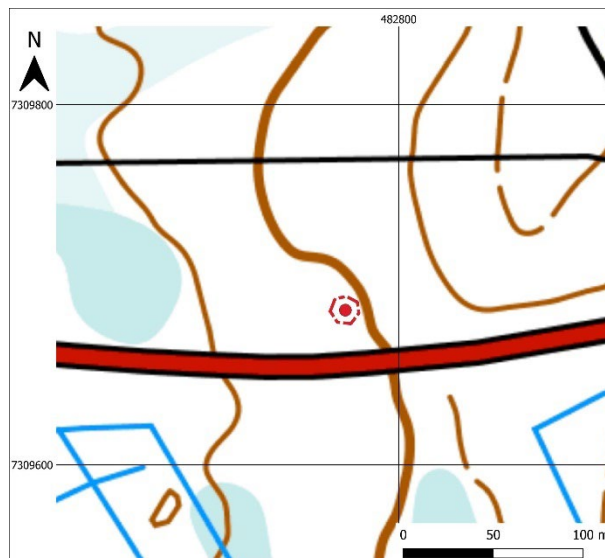
Löydöt: –

Laivavaaran eteläpäässä Posiontien pohjoispuolella mäntykankaalla sijaitseva hiilimiilu. Miilun halkaisija on 9 metriä. Miilu on tyypiltään kuoppamiilu. Sen keskuspainanteen syvyys on noin 1,5 metriä ja sillä on selkeät vallit. Miilu edustaa rakenteen vanhempaa tyyppiä, joten on todennäköistä, että kyseessä on vähintään 100 vuotta vanha rakenne.

Kohde tarkastettiin laserkeilausaineistosta tehdyn havainnon pohjalta.

Kuva 29. Hiilimiilun keskuskuoppa koillisesta kuvattuna. Kuvaussuunta 240°. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

Kuva 30. Kohteen 5 (Laivavaara E) sijainti ja sille määritelty aluerajausehdotus maastokartalla. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 31. Hiilimiilu etelästä kuvattuna. Kuvaussuunta 0°. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

7. Ranua Kivilampi P

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäänneksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat / tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

Koordinaatit: N 7310194, E 483176 (kartoilla kohde 7)

Korkeus: 153 m mpy

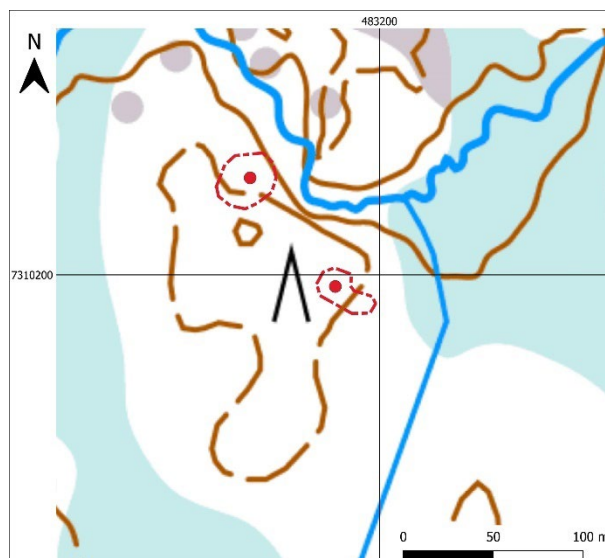
Löydöt: –

Laivavaaran itäpuolella Syvälammeesta Ranuanjärveen laskevan Laivaojan länsirannalla jyrkän rinteessä päällä mäntykankaalla sijaitseva tervahauta. Tervahaudan halkaisija on noin 11 metriä ja se on noin metrin syvyinen. Tervahaudalla on noin 20 metriä pitkä selkeä halssioja, joka laskee kohti puroa. Halssioja lähtee tervahaudasta kaakkoon ja kääntyy puolivälissä itään. Tervahaudalla on selkeästi erottuvat vallit. Koepistossa tervahaudasta todettiin vahva hiilikerrostuma. Muita tervahautaan liittyviä rakenteita ei havaittu.

Kohde tarkastettiin laserkeilausaineistosta tehdyn havainnon pohjalta.

Kuva 32. Tervahauta kuvattuna etelästä. Kuvaussuunta 0°. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

Kuva 33. Kohteen 7 (Kivilampi P) sijainti ja sille määritelly aluerajausehdotus maastokartalla. Kohde kuvan keskellä. Ylempi kohde on kohde 8 (Laivavaara I). Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 34. Hauta halssin suunnasta kuvattuna. Kuvaussuunta 300°. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

8. Ranua Laivavaara I

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäänneksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat / tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

Koordinaatit: N 7310255, E 483130 (kartoilla kohde 8)

Korkeus: 151 m mpy

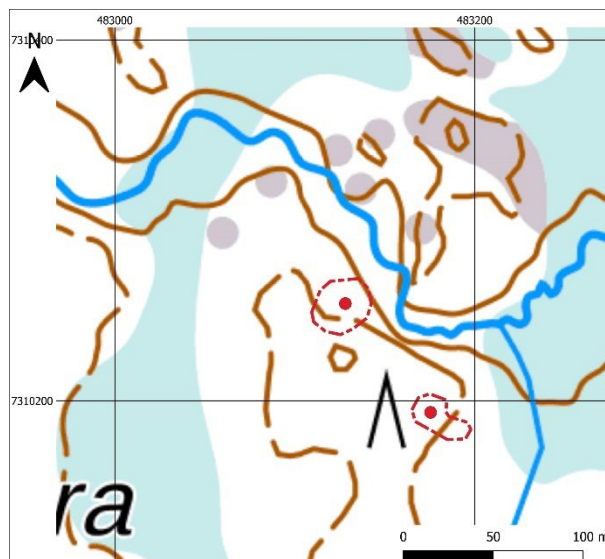
Löydöt: –

Laivavaaran itäpuolella Syvälammeesta Ranuanjärveen laskevan puron länsirannalla jyrkän rinteen päällä mäntykankaalla sijaitseva tervahauta.

Tervahaudan halkaisija on noin 21 metriä ja syvyys noin 1,2 metriä. Tervahaudan halssi laskee koilliseen kohti Laivaojaa. Tervahaudalla on selkeästi erottuvat vallit. Tervahaudan ympäristössä, etenkin länsipuolella on selkeitä kairantoja ja rakenteita, jotka liittynevät tervahaudan käyttöön. Koepistossa tervahaudasta

todettiin vahva hiilikerrostuma. Muita tervahautaan liittyviä rakenteita ei havaittu.

Kohde tarkastettiin laserkeilausaineistosta tehdyn havainnon pohjalta.

Kuva 35. Kohteen 5 (Laivavaara I) sijainti ja sille määritelty aluerajausehdotus maastokartalla. Kohde kuvan keskellä. Alempi kohde on kohde 7 (Kivilampi P). Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

9. Ranua Laivala

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäänneksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat / tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

Koordinaatit: N 7310425, E 482614 (kartoilla kohde 7)

Korkeus: 156 m mpy

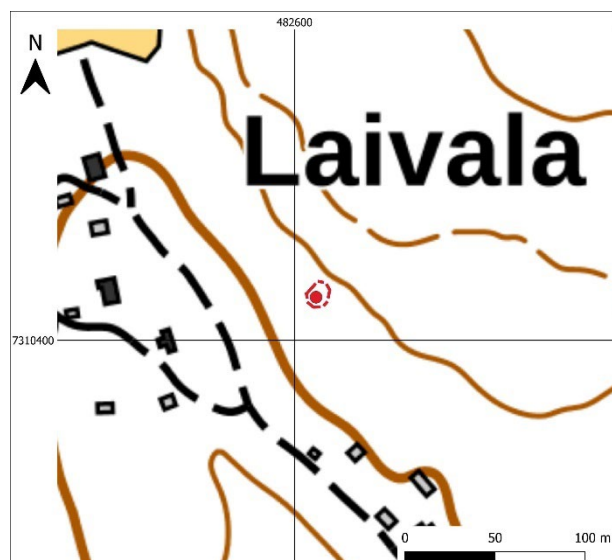
Löydöt: –

Laivavaaran pohjoispäässä Laivalan kylän asutuksen lähistöllä Itärinteessä äestetyllä hakkuuaukiolla sijaitseva tervahauta. Tervahaudan halkaisija on noin 8 metriä ja syvyys noin 1,8 metriä. Tervahaudan selkeästi erottuva halssi suuntautuu koilliseen. Tervahaudalla on selkeästi erottuvat vallit. Tervahauta on todennäköisesti käyttämätön. Koepistoissa ei havaittu minkäänlaisia viitteitä hiilikerroksesta. Tervahaudan vallit on äestetty rikki metsänaurauksen yhteydessä. Aurausuristakaan ei havaittu viitteitä hiilikerroksesta. Muita tervahautaan liittyviä rakenteita ei havaittu.

Kohde tarkastettiin laserkeilausaineistosta tehdyn havainnon pohjalta.

Kuva 37. Tervahauta kuvattuna lounaasta. Kuvaussuunta 50°. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

Kuva 36. Kohteen 9 (Laivala) sijainti ja sille määritelty aluerajausehdotus maastokartalla. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

10. Ranua Laivalahti

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäänneksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat / tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

Koordinaatit: N 7311326, E 482618 (itäinen tervahauta, pääkohde, kartoilla kohde 10) ja N 7311326, E 482611 (läntinen tervahauta, kohteen 10 alakohde)

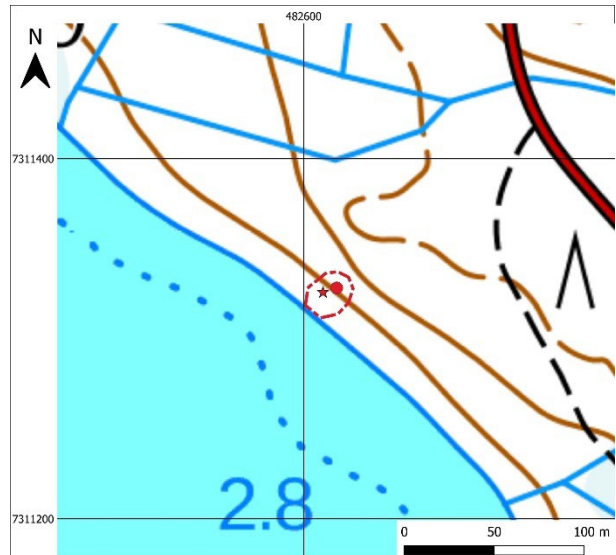
Korkeus: 145 m mpy

Löydöt: –

Laivalahden koillisrannalla jyrkällä törmällä mäntykankaalla sijaitseva kahden tervahaudan kokonaisuus. Tervahaudoilla on osin yhteinen valli. Tervahaudoista itäinen on läntistä selkeästi suurempi.

Itäisen tervahaudan halkaisija on noin 10 metriä ja syvyys noin 70 senttimetriä. Läntisen tervahaudan halkaisija on noin 8 metriä ja syvyys noin 50 senttimetriä. Molempien tervahautojen halssi laskee lounaaseen kohti Ranuanjärveä. Tervahaudoilla on selkeästi erottuvat valit. Koepistoissa tervahaudoista havaittiin selkeät hiilikerrostumat. Läntisen pienemmän tervahaudan hiilikerrostuma on heikko. Muita tervahautaan liittyviä rakenteita ei havaittu.

Kohde tarkastettiin laserkeilausaineistosta tehdyn havainnon pohjalta.

Kuva 38. Kohteen 10 (Laivalahti) sijainti ja sille määritelty aluerajausehdotus maastokartalla. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 39. Tervahauta (pääkohde) koillisesta kohti järveä kuvattuna. Kuvaussuunta 200°. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

Kuva 40. Tervahauta (alakohde) lännestä kuvattuna. Kuvaussuunta 60°. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

11. Ranua Kolomuransuo

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäänneksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat / hiilimiilut

Ajoitus: historiallinen

Koordinaatit: N 7310974, E 483184 (kartoilla kohde 11)

Korkeus: 159 m mpy

Löydöt: –

Kolomuransuon pohjoispäässä litanmännikön kankaan lähellä pienellä suosaarekkeella sijaitseva hiilimiilu. Miilun halkaisija on 6 metriä. Miilu on tyypiltään kuoppamiilu. Sen keskuspainanteen syvyys on noin 1,5 metriä ja sillä on selkeät vallit. Miilun vallit on osin äestetty rikki metsänaurauksen yhteydessä. Miilu edustaa rakenteen vanhempaa tyyppiä, joten on todennäköistä, että kyseessä on vähintään 100 vuotta vanha rakenne.

Kohde tarkastettiin laserkeilausaineistosta tehdyn havainnon pohjalta.

Kuva 41. Hiilikerrosta vallin äestysurassa. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

Kuva 42. Kohteen 5 (Kolomuransuo) sijainti ja sille määritetty aluerajausehdotus maastokartalla. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 43. Hiilimiilu idästä kuvattuna. Kuvaussuunta 250°. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

Kuva 44. Hiilimiilu etelästä kuvattuna. Kuvaussuunta 180°. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

12. Ranua Poropelto

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat / poroaidat

Ajoitus: historiallinen

Koordinaatit: N 7311525, E 482424 (kartoilla kohde 12)

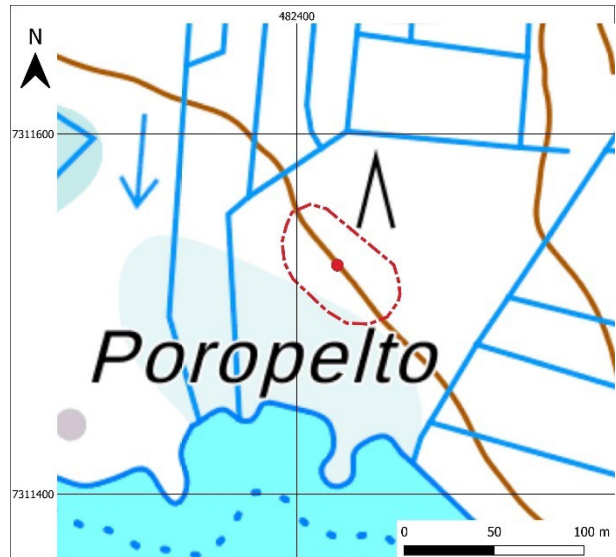
Korkeus: 145 m mpy

Löydöt: –

Laivalahden pohjoisrannalla 60 metrin etäisyydellä Ranuanjärven rannasta sijaitseva luodekaakko-suuntainen noin 60 x 25 metrin laajuisen ovaali rakennettu kenttä. Kohde rajautuu koillissivultaan alueen rajalle kaivettuun selkeään ojaan ja lounaissivultaan hiekkamaasta rakennettuun matalaan valliin. Vallin ja ojan yhtymäkohdassa rakenteen pohjoispäässä on havaittavissa aukko. Koepistojen perusteella rakenteen pohja on rakennettu luontaisen maapinnan päälle ajetusta noin 20 cm paksuisesta hiekkakerroksesta. Alueen keskiosassa havaittiin kivillä reunustettu tulisijarakenne.

Paikannimen perusteella kyseessä on todennäköisesti vanha poroerotuspaikka. ”Poropelto” on poronhoitoalueen eteläosissa tyypillisesti käytetty nimitys poroerotuspaikalle. Kohde on merkitty jo vuoden 1844 isojakokarttaan, joten kyseessä on vähintään 180 vuotta vanha kohde. Museoviraston ohjeistuksen mukaan käytöstä poistuneet poroerotuspaikat tulee merkitä Muinaisjäännösrekisteriin muinaisjäännöskohteina.

Kohde tarkastettiin laserkeilausaineistosta tehdyn havainnon pohjalta.

Kuva 45. Kohteen 12 (Poropelto) sijainti ja sille määritelty aluerajausehdotus maastokartalla. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 46. Yleiskuva poropellosta luoteeseen. Kuvaussuunta 300°. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

Kuva 47. Kohteen lounaissivun vallirakennetta. Kuvaussuunta 120°. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

Kuva 49. Kohteen koillissivulle kaivettu oja. Kuvaussuunta 120°. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

Kuva 48. Alueen keskellä sijaitseva kivetty tulisijarakenne. Kuvaussuunta 100°. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

Kuva 50. Koepisto poropellolta. Kuvassa näkyy ajettun likaisen hiekkakerroksen alta paljastuvat luontaiset huuhtouma- ja rikastumakerrokset. Kuva: Risto Nurmi, Maanala Oy.

4. Yhteenveto

Inventoinnissa tarkastettiin alueelta kaksi ennestään tunnettua kivilautista muinaisjään-
nös kohdetta (*Ranua Kolonenäke*, Muinaisjään-
nösrekisterin tunnus 683010001 ja *Ranua Tuli-
niemi*, tunnus 683010101). Kohteista Kolo-
nenäkkeen todettiin olevan ennallaan ja Mui-
naisjään-
nösrekisterin mukaisessa tilassa. Koh-
teen Tuliniemi todettiin kärsineen mahdollisia
vaurioita viimeaikaisessa maankäytössä.
Kohde on kuitenkin ollut pahoin vaurioitunut
jo aiemman inventoinnin yhteydessä.

Uusia ehdotettuja muinaisjään-
nös kohteita alu-
eelta dokumentoitiin yhteensä 10 kappaletta.
Nämä käsittävät yhteensä 7 tervahautaa, 3

hiilimiilua ja yhden poroerotuspaikan. Edellä
mainittujen lisäksi tutkimusalueelta paikannet-
tiin useita asumiseen liittyneitä kiveyksiä ja kai-
vantoja, joilla ei kuitenkaan ole arkeologisen
kulttuuriperinnön kannalta suojeluarvoa.

Oulussa 27.12.2024

Risto Nurmi, arkeologi, FT

Maanala Oy

Internetlähteet:

Kirjallisuus ja tutkimusraportit:

Hiltunen, Mauno 1990. Ranua saamalaiskaudelta 1900-luvun alkuun. Hiltunen, Mauno (toim.), *Ranuan Historia*, Ranuan kunta ja seurakunta. 53–130.

Karttalähteet:

Topografiakartta 1964b. *Karttalehti* 3524 07
Kuha. 1:20 000. Maanmittauslaitos.